

50-kr. dyssen ved Stenvad

Stenvad-dyssen - her set fra nordøst - harmonerer med de fleste danskeres romantiske opfattelse af hvordan en dysse ser ud.

Den maleriske stendysse ca. 1,5 km nordvest for Stenvad på Norddjursland er kendt af de fleste danskere over 40 år, og det er sikkert det eneste fortidsminde, som bogstaveligt taget kan siges at have været i lommen på den generation. Sagen er, at det var denne dysse som var motiv for tegneren Ib Andersens tegning til den gamle 50 kr. -pengeseddel (Se illustration 1), som var i omløb fra 1956-70. Det er dog kun de færreste, som ved, hvor dyssen egentlig ligger, og andre egne af Danmark med tilsvarende flotte dysser har derfor gennem tiden ment, at de har haft "æren". Når man sammenligner med fotografiet taget fra nogenlunde samme vinkel som tegningen, er der dog ingen tvivl om at det er Stenvad-dyssen - kun træet ved dyssens fod er vokset i takt med pengenes inflation.

Når man vil besøge stedet parkeres der på den lille parkeringsplads (Se illustration 2) ud til Stendyssevej, hvorfra en sti følges langs markskellet mod vest til dyssen.

Det berømte dyssekammer (Se illustration 3) er kun det ene af oprindeligt to stenbyggede gravkammer i en ca. 19 m lang nordøst - sydvest orienteret og ca. 11 m. bred langdysse. I dyssens sydvest-del findes resterne af det andet kammer (Se illustration 4), men herfra er kun en enkelt bæresten mod nordvest og en af kammergangens bæresten bevaret i dag. De øvrige sten er fjernet og sikkert genbrugt til f. eks byggeriet af den nærliggende kirke (Se illustration 5) i Stenvad, som kan skimtes i byen sydøst for dyssen. Afgravningen af den omsluttende jordhøj som forseglede de to dyssekammer er sikkert sket samtidig - i al fald er det mange år siden, da ødelæggelserne allerede fremgår af den fine gamle tegning (Se illustration 6) fra 1886.

De fleste mennesker har et romantisk billede af, at stendysserne altid har stået frit synlige i terrænet. Det er velbegrundet og stærkt befordret af gengivelser som den på 50 kr-sedlen og på guldalderens mange flotte landskabsmalerier, men sådan har dysserne altså ikke altid set ud. Langt de fleste fritstående dyssekammer er som ved Stenvad-dyssen et resultat af afgravninger og stenhugst forud for den første naturfredningslov i 1937. Først med Naturfredningsloven i 1937 blev alle synlige fortidsminder fredet. Rovgravningerne, som også mange gange blev kombineret med ren skattegravning efter gravenes oldtidsgenstande, reducerede drastisk den danske "fortidsmindebestand". Derfor og der i dag ganske langt mellem helt urørte og intakte anlæg.

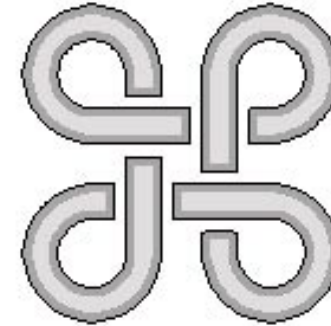
Det bevarede gravkammer (Se illustration 7) er af sekskantet form dannet af 5 store bæresten. Stenvad-dyssen dateres ud fra dens type til en relativt sen del af bondestenalderens Tragtbægerkultur omkring 3.500 f. Kr., men der har aldrig været foretaget arkæologiske udgravninger i den. De typiske gravgaver og fund i sådanne dysser er slebne flintøkser, som er bondestenalderens "varemærke", flintflækker og keramik fra Tragtbægerkulturens meget flotte og rigt ornamenterede lerkar.

Mod syd ledte en kort gang gennem dyssens nu fjernede jordhøj frem til kammeret. 2 af gangens bæresten (Se illustration 8) står stadig indvæltede mod hinanden udenfor kammeret. Værd at bemærke er også dyssekammerets store dæksten, som på undersiden er ganske flad. Den kan udmærket være blevet kløvet i stenalderen ved hjælp af opvarmning over bål og efterfølgende hurtigt afkøling med vand. En sådan behandling kan få selv meget store sten til at spalte eller åbne sig langs deres naturlige brudlinier. Spaltingen langs brudlinierne kan evt. hjælpes på vej med indbankede trækiler som overhældt med vand vil udvide sig.

Udgravninger har vist, at gulvet - og flere gange også en del af højen over rand-

stenene som omgav bondestenalderens dysser og jættestuer - som regel var belagt med brændt flint. Herved krakelerer og sprænges flinten, og får en fra naturflinten anderledes hvidgrå farve. I pløjemarkerne omkring storstensgravene kan man ofte finde sådan ildskørnet flint, og når tomten af nu helt fjernede anlæg eftersøges, er fund heraf en af de sikre indikationer.

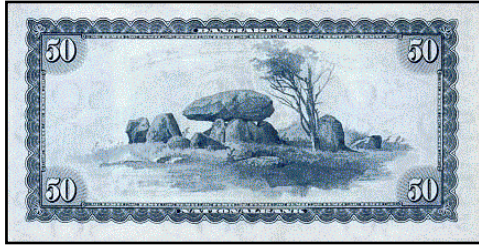
Af randstenene (Se illustration 9) omkring den fjernede høj ved Stenvad-dyssen står endnu en del tilbage - særligt udenfor det bevarede gravkammer. En sidste detalje vedrørende konstruktionen er den flade, kantstillede sten (Se illustration 10) som ses i gulvet ved overgangen mellem kammergangen og gravkammeret. Denne "tærskelsten" markerer overgangen, hvor der muligvis har siddet en dør til kammeret.

**Se mange flere
fortidsminder på**

www.fortidsmindeguide.dk

**- og send os gerne dine egne fotos
og kommentarer fra et besøg**

Illustr.1 Den gamle 50 kr.-seddel som Stenvad-dyssen prydede.

Illustr.2 Parkeringspladsen ved Stendyssevej nordvest for Stenvad by.

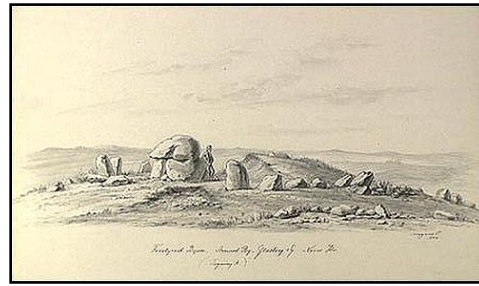
Illustr.3 Stenvad-dyssen set fra sydvest.

Illustr.4 I det afgravede hul fra langdysSENS sydvestlige gravkammer står der i dag kun enkelte sten tilbage.

Illustr.5 Mellem dyssens sten skimtes Stenvad Kirke. Måske var det her, at stenene fra langdysSENS sydvestlige gravkammer endte.

Illustr.6 J. Magnus Petersen, Nationalmuseets dygtige illustratør lavede i 1886 denne fine stregtegnning af Stenvaddyssen.

Illustr.7 Det bevarede dyssekammer i Stenvad-langdyssen set fra vest.

Illustr.8 Gravkammeret set fra syd med de to indvæltede gangsten og den flade dæksten.

Illustr.9 Gravkammeret set fra sydvest. Udenfor kammeret står enkelte af de store randsten som omsluttet den nu fjernede jordhøj.

Illustr.10 Tærskelstenen i gulvet ved overgangen mellem kammergangen og gravkammeret.

Adgang:

GPS-koordinater (UTM):
E 599757 N 6259240

Kort © KMS

Luffoto © COWI

Ved Ramten på hovedvej 16: Randers - Grenå, drejes nordpå ad Huldremosevej mod Stenvad.

Fra Stenvad by følges Stendyssevej til venstre forbi kirken og ca. 1 km. frem til afmærket parkeringsplads i vejens vestlige side.

Herfra en ca. 350 m lang trampesti frem til dyssen.

Faciliteter:

Informationskilt ved parkeringsplads

Afstand til fortidsminde: ca. 350 m.

Særlige forhold: Ingen

Litteratur:

Kulturhistorisk Centralregister vedr. Stenvad-dyssen

<http://www.dkconline.dk/wincgi/dkc.exe?Function=GetLokalitet&Systemnr=42459>

Henning Dehn Nielsen:

348 Oldtidsminder i Jylland

Turguide til Danmarks oldtid

Gyldendal 1976

ISBN: 87-01-01951-1

Carsten Henrik Bang:

Guide til Danske fortidsminder

Rigt illustreret guide til ca. 500 offentligt tilgængelige fortidsminder i Danmark

Gyldendal og Skov-og Naturstyrelsen 1994

ISBN: 87-00-17166-2

Karsten Kristiansen:

På tur i Djurslands fortid

Gratis turguide til udvalgte fredede fortidsminder på Djursland

Århus Amt, Natur og Miljø 3 . Udg. 2002

www.aaa.dk/aaa/nm-publikationer.htm?ResID=466

Ingrid Falktoft Andersen:

Vejviser til Danmarks Oldtid

Turguide til Danmarks oldtid

Wormianum 1994

ISBN: 87-89531-10-8

Til notater: